DOSYA

ÖZELLEŞTİRME VE SAĞLIK PANELİ :

23 Aralık 1993 tarihinde İstanbul Sanayi Odası ve İstanbul Tabip Odası tarafından İstanbul Hilton Oteli'nde "ÖZELLEŞTİRME VE SAĞLIK" konulu bir panel düzenlendi. Paneli Burhan Şenatalar yönetti. Konuşmacılar Memduh Hacıoğlu ve Hüsnü Okçuoğlu idi. Genel olarak özelleştirmenin ele alındığı bu toplantıda özellikle tartışma bölümlerinde sağlık alanında özelleştirme ön plana çıktı. Bu toplantının özetini "ÖZELLEŞTİRME DOSYASI" kapsamında size sunuyoruz.

Başkan :

Özelleştirmeyi tek başına ve çok genel düzeyde tartışmak yararlı olmayabilir. O bakımdan, bana "Özelleştirmeye taraf mısın, karşı mısın?" diye sorulduğunda, bir karşı soruyla yanıt veriyorum, "Neyin, ne gibi bir amaçla ve nasıl özelleştirilmesinden bahsediyoruz?" Bu ayrıntıları bilmediğimiz takdirde lehinde veya aleyhinde olmak çok zor ve belki de sakıncalı. Bu soruları yanıtladığımız zaman, tercihlerimizi biraz daha rahatlıkla ortaya koyabiliriz. İnsanların kendi değer yargılarına, politik bakışlarına göre ortaya çıkacak farklılık ve mutabakat olasılıkları her şeye rağmen aynı derecede yüksek diye düşünüyorum.

Dünya'da, özellikle son beş yılda çok şiddetli bir özelleştirme yaşanmaktadır. Mesela 1988-1992 dönemini kapsayan son beş yılda İngiltere'de 44 milyar dolarlık özelleştirme yapılmış. 1979'dan itibaren hesaba katacak olursak, İngiltere'de yapılan özelleştirme 100 milyar Dolar'ı geçiyor. Bizim şu andaki dış borcumuzun 60 milyar Dolar civarında olduğunu hatırlarsak, çok yüksek bir miktar. Almanya'da sadece 1988-1992 arasında 27 milyar Dolar'ı geçiyor. Bunun da büyük bölümü Doğu Almanya ile birleşmeden sonra gerçekleşmiştir. Japonya'da 23, Meksika'da 20 milyar Dolar'ı geçiyor. Ondan sonra gelen ülkelerde 10 milyar Dolar'ın altında, Arjantin 9, Yeni Zelanda 8, Kanada 6, Avustralya 5 milyar Dolar'a yakın. İsveç 4 milyar Dolar, İtalya 3 milyar Dolar'ın biraz üzerinde. Tabii bu kadar yaygın olması otomatikman doğru olduğunu veya her koşulda doğru olacağını getirmiyor. Değişik koşullarda doğru, başka koşullarda yanlış olabilir, bunları tartışacağız.

"Nasıl özelleştirme?" konusunun çok önem taşıdığına inancımı vurgulamak istiyorum. Türkiye'deki bir inşaat şirketinin hukuk danışmanı olan bir arkadaşım, bazı firmaların mülkiyetinin bu özel şirkete geçmesi için kısa bir süre önce Doğu Almanya'ya gitmişti. Almanya'da diye, özelleştirmeyi yürüten bir özel kuruluşun temsilcileriyle gezerken bir şatoya gelmişler. Satış bedeli "1" Mark. Arkadaş çok heveslenmiş ve almak istemiş. "Tabii alırsınız, yalnız bir takım şartları var. Buraya şu kadar süre içinde şu kadar milyon mark yatırım yapılacak ve ondan sonra burası mutlaka hastane veya eğitim kuruluşu gibi sosyal amaçlı bir birim olarak kullanılacak" demişler. Bütün bu şartları alt alta koyduğunuz zaman o "1 mark"ın espri olmaktan öteye geçmeyeceği, özelleştirmede, aslında bu şartların önem taşıdığı anlaşılıyor.

Memduh Hacıoğlu:

Özelleştirme bugün bütün dünyada yoğun olarak uygulanmaya başlanmış hakikaten çok cazip bir yöntem. Bunun yerel, uluslararası ekonomik gerekçeleri var. Türkiyemiz'in özelleştirme konusundaki nedenlerine bakacak olursak...

Hükümetin özelleştirmenin gerekçesi olarak sergilediği, "gelirlerimizde iki kalem vergi gelirleri ve özelleştirmeden elde edeceğimiz gelirler" şeklindeki yaklaşımına ben katılmıyorum. Bu bir zaaftır. Böyle bir görüşle özelleştirmeye bakmanın sadece bugünkü sermayeyi yemek anlamını taşıdığını ifade etmek istiyorum. Ama özelleştirmeye daha gerçekçi bir gözlükle bakacak olursak, durum bir hayli farklı.

Türkiye ekonomisindeki en büyük sorun, kamunun çok aşırı bir şekilde borçlanmasıdır. Ve bu borç yükünün geldiği rakamların altında şu anda bütün toplum ezilmektedir. Sanırım 1993 yılı sonu itibarıyla bütçe açığı 130 trilyonu geçecektir. Kamunun borçlanma gereksinimi takriben 280 trilyonu bulacaktır. Bu 280 trilyonluk finansman için devletin ödeyeceği faiz takriben 240-250 trilyon civarındadır. Bugün devlet hiçbir kaynaktan bu parayı sağlıklı bir şekilde toplayamaz. 1994 bütçesinde de 180 trilyonluk bir bütçe açığından bahsedilmektedir. En iyim-

ser rakamlarla 1994 yılı sonu itibarıyla bütçe açığı 400 trilyon, kamunun borçlanma gereksinimi 600 trilyon civarında olacaktır. 600 trilyon borç için devlet takriben 400-450 trilyonluk bir faiz ödeyecektir.

450 trilyon faiz ne anlama gelmektedir? Örneğin 1992 yılında, Türkiye'nin en büyük 500 firmasının elde ettiği safi kârı 20 trilyondur. Bu 20 trilyonun da takriben 8 trilyonu repo dediğimiz finansman kârıdır. Üretimden elde edilen kârın miktarı 12 trilyon lira civarındadır ve 500 büyük firma da, Türkiye'nin gayrisafi milli hasılasının % 30'una yakın bir ciro yapmaktadır. Bu kadar verimli, büyük şirketlerin 12 trilyonluk bir üretim kârı elde ettiklerini düşünelim ve devletin de vergi gelirine ihtiyacı olsun. Devlet bunun yüzde 100'ünü istese alacağı para 12 trilyondur. En büyük vergi gelirini alacağınız kesimde bu kadar bir para jenere ediyorsa, demek ki burada bir yanlışlık var. Ya bu kârlar çok düşük, ya da devletin ödediği faiz çok yüksektir.

Sanırım üretimden elde edilen kârların düşüklüğünden söz edemeyiz. Türkiye'de bu parayı kazanan 500 büyük firmanın kârları dünya ölçeklerinin üstündedir. Burada vergi yükünün düşük olması, yüksek olması çok önemli değil; önemli olan devletin ödediği faizler... Dünya'da da yüksek faiz ödeyen ülkeler var. Örneğin Meksika, bir yapısal değişim için, ülkenin yeni bir formasyona geçirilmesi konusunda yapacağı çok büyük çapta yatırımlar için kendi iç pazarından ve dış pazarlardan aldığı borçların faizlerini ödüyor. Türkiye'de ise bugün devlet sadece harcamaları için faiz ödemektedir. Nitekim bu 400 trilyonluk açık önümüzdeki yılın bütçe gelirlerinin yarısını da aşıyor. Devletin bu faizi ödedikten sonra, kendi personelinin ücretini ödeyecek parası dahi kalmıyor; tekrar, daha da fazla borçlanacaktır.

Durum böyle olunca, devletin bir şekilde küçültülmesi lazımdır. Devleti sanırım sadece ekonomide küçültmemizin söz konusu olabileceği bir ortamı yaratmakta yarar var. Devlet bugün ticari mal üretimindeki büyüklüğünü mümkün olduğunca küçültmek durumundadır. Ama devletin büyük olacağı başka yerler vardır; özellikle eğitimde, sağlık hizmetlerinde, hukuk devleti düzeninde, iç ve dış güvenlikte devlet hakikaten büyük olmalıdır.

Özelleştirmenin ekonomik saiki dışında bazı sosyal zorunlulukları var. Kamuda aşırı bir istihdam ve çok büyük bir verimsizlik var. Bu verimsizlik, sosyal yaşamımızda bir eşitsizlik, adaletsiz bir hak yaratmıştır. Kamuda çalışanların büyük bir kısmı, sendikal haklarıyla yüksek ücretli toplu sözleşmeler yapmaktadırlar. Her yıl nüfus artışı 1 milyonun üstünde olan bir ülkede, 650-700 bin yeni insanın iş piyasalarında iş arar durumda olduğu bir ortamda, siz belli bir azınlığı devlet güvencesi altında, Türkiye'nin genel gelirlerinin çok üstünde bir rakamla verimsiz bir şekilde istihdam ediyorsunuz. Burada toplam 60 milyon insana karşı yapılmış bir sosyal haksızlık vardır.

Özelleştirmenin birtakım siyasi nedenleri var. Bunların başında, özellikle KİT'lerin siyasi arpalıklar olarak kullanılmasının doğurduğu sorunlar gelir. İktidara gelen siyasi partiler, orada bir güç odağı oluşturmak ve o sayede de siyasi güçlerini muhafaza etmek konusunda büyük çaba sarf etmektedirler. Siyasette erdemi yok eden bu imkanları siyasetçilerin elinden almak lazımdır. Siyasetçilerin yanı sıra işadamları da doğan bu ranttan çok büyük gelirler elde etmektedirler. Bunlar cazip kaldığı sürece, siyasiler, işadamları, sendikalar özelleştirme konusunda bir hayli direniş yapacaklardır.

Türkiye'de devlet eliyle yürüyen bir rant ekonomisi vardır. Devlet 450 trilyon faiz dağıtıyor. Bu faizi bütün toplum tasarruf etse, bu tasarrufları devlet herkese eşit oranlarda dağıtsa, tabii kimsenin bundan şikayet edecek bir hali olmaz. Ama bu 450 trilyonu eğer 60 milyonun içinden çok az bir rant kesimi gelir olarak elde ediyorsa ve bu gelirin de hemen hemen tamamı vergi dışı bırakılıyorsa, yani çok büyük bir kaynak çok az bir topluluğa hibe şeklinde veriliyorsa, burada bir yanlışlık var demektir. Bu Türkiye'yi nereye götürmektedir? Yüksek faiz yükü, devleti ekonomik ve siyasi ipotek altına sokmaktadır.

Bundan kurtulmanın tek yolu devletin faiz yükünden kurtarılmasıdır. İşte burada özelleştirme hakikaten önemli bir rol oynuyor. Özelleştirme ile kastedilen, kamu kesiminin baştan sona kadar çok radikal olarak revize edilmesidir. Devletin hiçbir ekonomik üretimde faaliyet göstermesini prensip olarak ben uygun görmüyorum. Bir devletin ticari mal üretme işinden, bugünkü dünya koşullarında, dünya rekabeti içinde, velev ki bir stratejik mal değilse, çekilmesinin doğru olacağını düşünüyorum.

Kamu kesimindeki aşırı istihdamın ne pahasına olursa olsun ekonomik ölçeklere indirilmesi zorunludur. Bunlar yapılmadan devletin bu borç-faiz yükünden kurtarılması imkansızdır. Bu bir acı reçetedir; ama bir kere yaparsanız ondan sonra Türkiye'nin önünü açarsınız. Bunu yapmadığınız sürece Türkiye'nin istikbaline çok büyük ipotekler koyarsınız. Bugün 200-300 bin insanın iş kaybına uğramasının neticesinde sanmayın ki Türkiye'de çok büyük kaos yaşanır. Sanırım bunların yapılmasıyla devletin kararlılığı ortaya çıkacak ve devlete güven yara-

tılacaktır. Devlet kendini ekonomik olmayan bu ortamdan sıyırırsa, sağlık, hukuk ve başka bazı alanlarda mutlaka yeni istihdamlar yaratacaktır. Devlet orada büyüyecektir ve kaliteli insanların istihdam edilmesini sağlayacaktır. Ama, don-gömlek yapmakla uğraştığı sürece devletin bu işin içinden çıkabilmesi mümkün değildir. Sümerbank, geçen yılki rakamlara göre 6 küsur trilyon zarar etmiştir ve ödediği ücret takriben bu rakamlara yakındır; ödediği faiz bu rakamların üstündedir. Bu işletmelerin ilk 11 tanesinin istihdamı 29 bin kişidir. İşçi başına 150 milyon liranın üstünde yıllık zararı vardır. Yani işçileri evlerine gönderseniz, ayda 5 milyon lira da işsizlik sigortası verseniz, yine devletin buradaki faiz ve borç yükünü otomatikman 2/3 oranında düşürürsünüz. Sanırım oradaki üretim kaybını özel sektör çok çabuk karşılayacaktır ve karşılayacağı anda da orada işini kaybetmiş insanların yarısı tekrar yeni işler bulacaktır.

Türkiye için özelleştirme, bugün esiri olduğu rant ekonomisinden verimli üretken ekonomiye dönüşü sağlamanın bir yöntemidir. Özelleştirmeyi sadece KİT'lerin satışı anlamında almıyorum. Bugün bazı KİT'lerin 24 saat içinde derhal kapatılması lazımdır. Bazı KİT'ler vardır, temel mal üretirler; kârlı müesseselerdir. Kârlı oldukları ölçüde, safralarını atarlarsa yüksek fiyatla satılabilirler. Mesela, şeker üretimi özelleştirilmeye başlanmıştır ve özelleştirilen fabrikalar şu anda kârlı duruma geçmişlerdir. Güzel de vergi vermektedirler, istihdam yaratmaktadırlar ve devlete hiçbir yükleri yoktur. Bazı KİT'ler vardır, mutlak surette devletin bünyesinde kalacaktır. Önemli olan bu KİT'lerin özerk olarak, yani siyasi sahiplerinin ortadan kaldırılarak ekonomik kriterlere göre yönetilmelerinin sağlanması lazımdır.

KİT diye adlandırılmayan, kooperatif denilen ama, yine devletin üzerinde büyük bir yük olan birlikler var. Devletin desteği olmadan, gerçek anlamda kooperatifçilik yapabilmeleri, verimli bir şekilde işletilmeleri konusunda bir formülasyon var ise uygulanabilir, yok ise bunların tamamen tasfiye edilmelerinde büyük yarar vardır.

"Daha önceki yıllarda KİT'lerin Türkiye'nin sanayileşmesine, ekonomisine büyük faydaları olmuştur. Bugün bile Türkiye ekonomisine birçok temel mal üretmektedirler. Bunların bozulmalarının temel nedeni son yıllarda politize olmalarıdır. Bunları arındırdığınız takdirde tekrar bu işletmeler kârlı çalışır." denilebilir. Ama devletin ekonomide üretici olmasının, Dünya rekabetine ayak uydurmasının artık hiç mümkün olmadığı anlaşılmıştır.

1993 yılı biraz dinazorlar yılı oldu. İnsanlar o ilk çağlarda sadece kovuklarda, mağaralarda yaşadılar; hiç gelişemediler. Dinazorlar etraflarında hiç kimseyi yaşatmadılar. Ne zaman ki dinazorlar etrafındaki her şeyi bitirip yok olmaya başladılar, ondan sonra insanoğlu o mağaralardan çıktı; yavaş yavaş üretime, büyümeye ve bugünkü hale gelmeye doğru büyük yol aldı. Dinazorların yok olması, insanlığın bugünkü hale gelmesinin temel başlangıcı oldu. Türkiye'de de bu ekonomik dinazorların yok edilmesi lazım ki, Türk toplumu hakikaten layık olduğu seviyeye gelsin.

Hüsnü Okçuoğlu:

Türkiye'de sanayici, işçi, sendikacı, bilim adamı, herkes özelleştirmeyi çok çarpık, çok değişik kavramlar için kullanıyor.

Dünya'da, gelişmiş ülkelere bir ekonomik önerme olarak "Artık devletin ticaret yapmasının, hizmette bulunmasının anlamı yoktur; çünkü artık özel sektör sermayesiyle, birikimiyle, örgütüyle, bütün dinamikleriyle, sendikal hareketiyle, demokratik yapısıyla bunları üstlenebilir durumdadır." deniliyor. Rekabet piyasasının oluştuğu, sendikal örgütlenmenin sağlandığı, memurların toplu sözleşme yapabildiği demokratik bir ülkede devletin ayakkabı filan yapmaktan sarfı nazar etmesi çok anlamlı bir şey değildir, hatta bence bir an önce vazgeçmesinde yarar vardır.

Latin Amerika ülkelerine önerme daha başka biçimde geliyor: "Kriz ekonomisi vardır ve bu krizden kurtulmanın yolu özelleştirmedir." Ülkemiz özeline geldiğiniz zaman veriler ne onlara uyuyor ne de öbürlerine. Yani, ne Batı'nın sermaye birikimini, örgütlülüğünü, sendikal hareketin güçlülüğünü, sermayenin örgütlenmiş-kurumsallaşmış yapısını görebiliyorsunuz, ne de Latin Amerika'daki tarzı...

Özelleştirmenin ana mentalitesinde bir mutabakat sağlayalım ki bir adım atalım. Meksika'da özelleştirme konusunun uzmanı olan bir bilim adamına ait, TÜSİAD'ın bir yayın organından aldığım yazıda özelleştirme konseptinin nasıl algılandığını görelim; bizim ülkemizde nasıl algılandığına da bir yandan değinelim.

"Bizim asıl konuşmamız gereken, devletin ekonomideki yeni rolünün ne olacağıdır. Ekonomide devlete ve özel sektöre, özel girişimciye yeni bir rol verilmek isteniyor. Devletin ekonomiden çekilmesiyle birlikte, var olan kaynaklarının daha geniş anlamda serbest rekabete açılabilecek ve dünya ile yarışabilecek yapıda yeni bir ekonomik tarza gitme iradesidir, özelleştirme." Aynen onun cümlelerini okuyorum, çünkü özelleştirme Türkiye'de siyasi

amaçlı bir kullanıma giderken, her kelimesi bile bana göre son derece çarpıcı... "Özelleştirme olgusu, başlı başına ekonomik bir aygıt olarak algılanmalıdır. Eğer böyle algılayamazsanız, özelleştirmeyi anlayamamışsınızdır. Özelleştirme bir ekonomik istikrar programının en temel unsurudur ve ekonomide devletin rolünü tamamen yeni bir olguya götürme olayıdır." diyor. Daha sonra bunun gereklerini sayıyor: "İstikrarlı bir ortam, iyi rekabet piyasası, devletin tekelci hareketinin kırılması, uluslararası sermaye kuruluşlarına belli rezervlerin konulması, toplumun daha çok bireyinin mülkiyet sahibi olmasının sağlanması..." Özelleştirme bir amaç değil bir araçtır; bir amaca gitmekten söz eden ve o amaca varmak için bu aracı kullanmak isteyen ekonomik bir görüştür. Oysa ki, çok boyutlu bu konu bizde sihirli bir değnek haline getirildi ve toplumumuz iki kamplı duruma geldi.

Tansu Hanım, "Özelleştirmeyle borçlarımızı ödeyeceğiz." diyor. Oysa, "Sayın özelleştirmeyi dış borçları ödeme aracı olarak görmeyin. Bu bir gelir değildir. Gelir olması için devamlılık ister. Devletin kaynaklarının bir kısmını satıp, bir kısım iç borçlarını ödemeyle ilgili bir defalık operasyonu olabilir." deniliyor. Veya bir başka görüş var: "KİT'ler zarar ediyor, onun için özelleştirilmelidir". Türkiye'yi önüne serbest piyasa ekonomisini koymuş bir ülke olarak kabul ediyorum ve şunu vurguluyorum: Türkiye serbest piyasanın gereklerini sadece KİT bazında aramaya kalkışırsa, gerçekten serbest rekabet ekonomisine geçemez.

Görmekteyiz ki daha çok yabancılar bu işte var. Ama, Fransa bile büyük ekonomisine, bütün özelleştirme dinamiklerini kendi elinde tutmasına, sermaye örgütünün gücüne, yeterli sermaye birikimine rağmen, "Satılacak olan kamu kuruluşlarının % 20'sinden fazlası yabancılara satılamaz." kaydını koymuştur. Latin Amerika ülkelerinin bir tanesinde, işçi sendikası satılmasına "evet" demediği için bir kuruluşun satılmaması kararı alınmıştır. Veya bir başka örnekte, bir kuruluşun satılması eğer söz konusu olmuşsa işçi tensikatı yapılmayacağı güvencesi sağlanmıştır.

Türkiye'ye bakıyorsunuz, özelleştirmenin bir devlet politikası yoktur. Herkes özelleştirmeyi farklı bir biçimde alıyor. "Bütün borçlarımız bununla ödenecektir", "devlet bununla küçülecektir", "bu yolla serbest rekabete geçilecektir" diyorlar. Ben bu söylenenlerin Türkiye koşullarında, özelleştirme kavramı içinde olduğunu görmedim. Özelleştirme kavramı, Latin Amerika'da da, Batı'da da çok büyük bir konsepti içeriyor ve "siz devlet tekelinden özel bir tekele satarsanız, o özelleştirme değildir", "Eğer bütünüyle yabancılara satarsanız, özelleştirmenin amaçlarına uygun bir iş yapmamış olursunuz" deniliyor.

Benim, "Türkiye özelleştirme yapamaz", "Türkiye özelleştirmede diğer Dünya ülkelerinin beklediği şeyi bulamayacak" gibi endişelerim var. Şimdiye kadarki uygulamalar bunu göstermektedir. Dünya ile ilgili ortak bir normdur: "Özelleştirmeyi, sendikasıyla, işvereniyle, çalışanıyla, siyasi partileriyle, meslek örgütleriyle kamuoyunun desteğini almadan yapmak çok zordur." Türkiye'de özelleştirmeyle ilgili hiçbir ciddi araştırma yoktur. Olanları da bütünüyle dışarıdan gelen uzmanlar yapmıştır. Kendi iç dinamikleri üzerinde özelleştirme yapmanın, serbest piyasa ekonomisine geçme koşullarını hazırlamanın çok özel bir prosedürünü, çok özel bir sürecini Türkiye'nin kendi içinde taşıdığı kanısındayım. Türkiye ne Latin Amerika'ya benziyor ne de Batı'ya. Ama bize gelen tarz, onların uyguladığı modelin, onları uygulatan uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla yapılmasıdır. Beni biraz daha ürküten bir yaklaşım bu: Çünkü özelleştirme gerçekten bir kese oluyor. Ama Türkiye'nin bu bir kereye ne kadar tahammülü var? Hangi koşulları buna hazırdır? Örneğin, Türkiye'de serbest piyasa koşulunun, çalışan açısından tek özeti örgütlenmedir. Türkiye'de örgütlü bir sendika yok. Kamuda çalışan sendikalı sayısıyla özel sektörde çalışan sendikalı sayısına baktığımız zaman, özel sektörün çalışanlar örgütüne çok sıcak baktığını göremiyoruz. Ben serbest piyasa ekonomisinin olmazsa olmaz bu koşulunun somut adımlarını göremiyorum.

Bu konuda en çok çalışan ve son derece verimli çalışmaları olan TÜSİAD'ın bir başka araştırması var: "Ne pahasına olursa olsun özelleştirme!" Önlerine böyle koymuşlar. Ama sayın Hacıoğlu "bazı kuruluşlar da KİT olarak kalabilir" diyor. Hayır böyle bir tolerans yoktur TÜSİAD'ın görüşünde. Oysa ki bizim gibi daha esnek bakanlar "stratejik veya bölgesel anlamda önemi olan bazı KİT kuruluşlarının devamında yarar var" diyoruz. Ama onlar, "Hayır!" diyor. "Ancak bir şey söz konusu olabilir; bu süreç eğer çok olumsuz ise, sektörel birer holding (sektörel holding diye bir model öneriyor) olarak biz bunları iyileştirelim, rehabilite edelim, kârlı hale geçirelim, siyasi iktidarların baskısını azaltalım ve ondan sonra yine de özelleştirelim." diyorlar. Bunun için kurullar oluşturuyorlar; bu kurula TÜSİAD'ı üye yapıyorlar. Ama sendikayı öyle bir sektörel holdinge üye yapma demokratik tavrını dahi göstermiyorlar.

Biz sosyalist kültürden geldiğimiz için "Biz şimdi kendimizi feda ediyoruz, ama benim çocuğum

mutlu olacak" diyoruz. Böyle bir garanti yok! İşçiler bir defa çok acı bir reçete yutacaklar ama, onların çocuklarının daha iyi olacağına ben inanmıyorum. Eğer gerçekten ulusal bir mutabakatla bu işi yapacaksak herşeyi konuşmak zorundayız. Daha çok dışarıdan gelen, bir kriz ekonomisinin dayatmalarından dolayı biz bir mutabakat, diyalog sağlayamıyoruz; tarafların özelleştirmeyle ilgili kuşkularını giderici politikaları geliştiremiyoruz.

Özelleştirmedeki verimlilik, fayda ancak toplumun ortak mutabakatının olabildiği konularda sağlanabilir. Görevini tamamlamış, gerçekten işlevsiz hale gelmiş, seçimi yanlış yapılmış, yanlış kaynak kullanımı olmuş yerlerde özelleştirme yapmak mümkündür. Bu kör inat dövüşü değildir. Verimli olamıyorsa bunu tasfiye de etmek mümkündür. Ama, Türkiye bütün koşullarıyla özelleştirme sürecini önüne koymadan, PETKİM'den, sağlıktan, T'den başlayan ve önünde herhangi bir mevzuat ve merkezi bir özelleştirme organizasyonu da bulunmayan bir özelleştirmeye giderse sorunlar yaşayacaktır. Özelleştirmenin önünde korkunç mevzuat sorunları vardır. Bir örnek vermek istiyorum. Siz TURBAN'ın birkaç kuruluşunu kesinlikle satamazsınız! Çünkü TURBAN ormanın içinde sözleşmeyle 100 seneliğine yer yapmıştır. Ormanı satamazsınız, ormanı satmanız için Anayasa'nın bilmem kaçıncı maddesini değiştirmeniz lazım. Türkiye'de özelleştirme olgusunda, önemli sorunlar var; mevzuat sorunları, toplumsal mutabakat sorunları, sendikasızlığın getirdiği iş güvensizliği sorunu var. Geleceğe dair güven bence çalışan için en önemli faktördür. İşinin geleceğine güven duymayan insanların, özelleştirmeye -büyük bir konsept olarak getirseniz dahi- hemen "Evet" demesi olanaksızdır.

Türkiye 1960'lardan beri değişik biçimlerde kriz ekonomisi yaşıyor ve bu değişik biçimlerin 1980'e yansıyan tarzı, gene bize ait olmayan, gene dışarıdan gelen bir tarz... Bize ekonomik modeller gerçekten hep dışarıdan gelmiştir. Dışarıdan gelene de balıklama dalmışız... Şu anda özelleştirmenin, kendi toplumumuzun yoğurabildiği ve kendine göre bir taraf olduğu bir hareket olduğu kanaatinde değilim.

Başka bir terslik daha var: "Bu işi çabuk yapın!". Bunun da haklı tarafları var. Çünkü bugün TURBAN'da çalışan bir işçinin, o tesisin geleceğine dair kuşkuları var. Yatırım yapılmıyor, finansman aktarılmıyor, personel alınmıyor, müşteri gitmiyor ve giderek orası yıkıma terk ediliyor. Bu, yöneticisinden müşterisine, çalışanına kadar ciddi bir moral bozukluğu yaratacak bir sendromdur. O bakımdan "işin çabuk yapılması" lazım. Ama, çabuk yaptığınız zaman, koşullarınız müsait değilse, amaçladığınız şeyleri yapmamış olursunuz. Tekelden kurtulayım derken başka tekelin eline düşersiniz; serbest rekabet koşullarını yaratmamış olursunuz; toplumun çeşitli katmanlarını mülkiyet sahibi kılamazsınız.

Yabancılar özelleştirecekleri kuruluşları iç-dış borçları ödemek için satmıyor. Devletin rolünü değiştirmek, özel girişimcinin yaratıcılığını üretime katmak için satıyor ve bana çok da aykırı gelmiyor. Çalışanın sosyal güvenceleri var, işsizlik sigortası var, genel sağlık sigortası var... Onu çok ürküten bir şey olmamasına rağmen yine de korkunç tepkiler olmuştur. Bizim insanlarımızın bu koşullara rağmen, bu konuya destek vermeleri ve "Evet" demeleri olanağını görmüyorum.

Memduh Hacıoğlu:

Bugün gelinen noktadan itibaren, mevcut düzeni muhafaza etmenin imkanı var mıdır, yok mudur? Böyle bir imkan tabii ki vardır ama, o zaman biz yine yüksek bir enflasyonla, yüksek faizlerle yaşamaya mahkum bir halde bu işe devam ederiz. 1994 yılında mutlak bir kriz Türkiye'nin önündedir. Bugün 1 liralık ihracata karşılık 2 liralık ithalat yapıyorsunuz. Tarihin en büyük dış ticaret açığını bu sene yaşıyoruz; 13.5 milyar doları geçecek. Dış ödemeler dengesi açığı da tarihin en büyük açığıdır; 6.5 milyar dolar civarında olacaktır. Bugün gayri safi milli hasılaya göre devletin borçlanması % 16'yı geçmiştir. Bu rakamlar Türkiye'nin bir krizin eşiğinde olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Tabii ki devlet batmaz, iflas etmez. Ama, netice itibarıyla yaşayan insanlar olarak bizler belli faturalar ödeyeceğiz. Korkarım en büyük faturayı yine çalışanlar, emekçiler, köylüler ödeyecektir. Varlıkların, rantiyelerin ödeyeceğini hiç sanmıyorum.

Türkiye'nin gündemine her 10 senede bir giren askeri darbeler kendi kendine gelmedi. Bakıyorsunuz ekonomi bozuluyor, bir çıkmaza giriyor, arkadan paşalar geliyor. Türkiye bunun analizlerinde de bir hayli mesafe aldı. Ben işadamı olarak artık 10 sene önce baktığım gibi bakamıyorum bu olaya. Tekrar ediyorum, bir işadamı olarak bugünkü ortam benim leyhimedir, aleyhime değildir. Ama orta-uzun vadede bu, Türkiye'nin halikaten siyasi ve ekonomik ipotek altına sokulmasıdır. Bugün acı reçete ne ise onu içeceğiz. Başka çıkar yolu yok. Burada da maalesef, Türkiye'nin verimli bir toplum olması için acı reçete öncelikle kamu kesimine çıkacaktır.

Düşünün, önümüzdeki senenin sonunda 600 trilyonun üstünde bir borçlanma gereksinimi var. Bu parayı bulmanın imkanı yoktur. Bunların tasfiyesine Türkiye'nin mutlak surette ihtiyacı vardır. Yoksa sağlık hizmetlerine, eğitime, güvenliğe bütçeden

nasıl para bulacaktır? Tekrar borçlanmaya gittiğinizde, tekrar yüksek faizlere devleti mahkum edeceksiniz. İçeride parayı bulamayacaksınız dışarı gideceksiniz. Dışarıda yarın parayı çok daha pahalıya bulacaksınız. Bütün bunlar Türkiye'nin içeride ve dışarıda sömürülmesinin temel kaynakları olacaktır. Sanırım kamu kesiminin topluca revizyona sokulmasıyla buna "Dur" denilecektir.

Sağlık hizmetlerinde özelleştirme konusuna ben hiç sıcak bakmıyorum. Çünkü sağlık hizmetinin bir ülkede bir ekonomik faaliyet olduğu inancında değilim. Sağlık hizmeti, o ülkenin insanının sağlıklı bir şekilde gelişmesinin en önemli ögelerinden birisidir. Devlet en güçlü bir şekilde bu kaynağını geliştirmek zorundadır. Sağlıklı insanlar bir toplumun en büyük sermayesidir; ancak onlar yarının üretken, verimli insanı olabilir. Bu bakımdan devletin sağlık hizmetinde çok güçlü olmasından yanayım. Ama bu, burada özel sektör vazife görmesin demek değildir. Devlet burada bu politikayı yapıcı, kontrol edici ve uygulayıcı yönetimini çok güçlü bir şekilde hissettirmek durumundadır.

Özel sektördeki rekabetin sadece sağlık hizmetinde değil, onunla birlikte mesela ilaç sanayiinde de olması gerekir. Batı Dünyası da bizi zorlamaktadır. Harcı borcu yaptığınızda adamlar önümüze koyuyor; hadi bakalım şu patent hakkı diyor. Bugün belki ilaç fiyatları biraz ucuzdur; çünkü, dışarıya pek bir şey ödenmiyor. Ama yarın bütün bu dayatmalarla çok daha pahalı bir ilaç tüketimi söz konusu olacaktır; toplumun üzerine bir yük gelecektir. O yönden de sağlık hizmetlerinde büyük görevin devlet tarafından yapılması gerektiğine inanıyorum. Özel sektörün daha ziyade böyle pratik şeylerden, orta boy hastanelere kadar gelişeceğine inanıyorum. Çok daha büyük tıp tesislerinin özel sektör tarafından işletilmesinin ben ekonomik olmadığına; Türkiye'deki milli gelirle insanların buralarda hizmet alabilecek bir mali güce sahip olmadıklarına inanıyorum.

Genel sağlık sigortasının olmaması büyük bir eksiklik. Sağlık sigortası kurulunca, özel sektörün bu konuda biraz daha gelişmesi belki mümkün olabilir. Dünya'da bugün özel sektör eliyle sağlık hizmetleri veren ülkelerin başında ABD gelmektedir. En büyük sorunları yaşayan ülkelerden birisi de odur bugün. O nedenle, ABD de bugün büyük değişiklikler yapmaktadır. Sanıyorum 1 sene falan oldu hâlâ işin içinden çıkamıyorlar.

Hüsnü Okçuoğlu :

Özellikle Latin Amerika ülkeleri bir boyutuyla bize çok benziyorlar. Çünkü üçünün de ekonomik kriz dönemlerinde özelleştirme uygulamaları başlamıştır. Askeri yönetimler buna karar vermişler, daha sonra da mümkün olduğu kadar sivil yönetimler bunu sürdürmüşlerdir. Enflasyonları, dış borçları bizim gibi yüksek, rakamlar, özelleştirmenin bu ülkelerin dış borç ödemesine çok fazla katkısı olmadığını gösteriyor.

Türkiye'de 600 trilyonluk bir iç borçtan bahsediliyor. Türkiye'de 1987'den bugüne kadar en yoğun olarak özelleştirmenin yapıldığı dönemdeki bütün özelleştirme 10 trilyonu geçmemiştir. Türkiye'nin iç ve dış borcunu özelleştirmeye bağlamak, sorunun en çok korktuğum boyutu. Böyle bir özelleştirme, en çok onu savunanları hayal kırıklığına uğratacaktır.

Türkiye'nin sorunları çok büyüktür; iç-dış borcu vardır; Türkiye ekonomik krizdedir. Ama, bütün bunların tek çözümü özelleştirme kaynağıdır deniliyorsa ben bunu hem ekonomik olarak hem de özelleştirmenin amacı açısından imkansız görüyorum. Türkiye'de yapılan, bu anlamda özelleştirme olmaz kaos olur.

"Devlet küçülecek!" Kesinlikle buna inanmıyorum. "Devletin rolü değişecek!" Değişmelidir, devlet çok güçlenmiştir. Mesela Türkiye'de 12 Eylül'den sonra dış borç artmıştır, iç kriz artmıştır, devletin gücü daha büyümüştür.

"Kamu hizmeti yönü olan, kamu çıkarı çok önde olan, stratejik olan, bölgesel olan, hayati önem taşıyan konularda biz özelleştirmeyi düşünmüyoruz" diye bir deklarasyon Türkiye özel sektöründe yoktur. Ne TÜSİAD'da, ne Ticaret Odası'nda, ne de Sanayi Odası'nda var. Onları da rehabilite ederek satmayı önlerine koymuş vaziyetteler. Sanırım Şili olacak, bakırı stratejik gördüğünü ve özelleştirmeyeceğini ilk günden açıkladığı için kimse onun spekülasyonunu yapmamıştır.

"Özelleştirme herşeyin devasıdır." gibi bir anlayış beni ürkütüyor. Sağlık Bakanı Halil Şıvgın döneminden beri, sağlığın belli birimlerinin özelleştirilmesiyle ilgili çalışmalar yapıldı. Sonra bunu master plana dönüştürdüler. Özelleştirmede, talip olanlar doğal olarak önce kâra talip oluyor. Temel hizmetler bazında sağlığa baktığımız zaman koruyucu hekimlik ve ilk tedavi hizmetleri konusu zaten onlar açısından çok önemli değil. Koruyucu hekimliği çok pahalı ve çok zor olduğu için devlete bıraktılar. Yalnız aile hekimliği daha çok özelleştirme için düşünülüyordu. Onun da bir altyapısı, yani genel bir sağlık sigortası oluşturuluyor... Ama sağlıkta asıl özelleştirme, daha çok yataklı tedavi kurumlarında öngörülüyordu. Bunun da maddi temeli vardı; çünkü sağlıkta en çok kâr eden hastanelerdir.

En gelişmiş toplumdan en geri kalmış toplumlara kadar, en zor özelleştirme sağlıkta olur. "Eğer özelleştirmeyi yapmak istiyorsanız bari hiç olmazsa en son sağlığı yapın!" Bu, çok mülayim, esnek bir öneri idi. Çünkü, gerçekten eğer Türkiye sağlığını özelleştirecek kadar serbest rekabete geçmiş olsaydı ve gerçekten serbest rekabetin koşullarını yerine getirecek bir özelleştirme olsaydı, Türkiye'nin zaten borcu olmazdı, Türkiye zaten krize girmezdi, Türkiye bugün demokrasiyi konuşmazdı, Türkiye bugün bu kadar teferruatla ilgilenen bir devletin yapısını tartışmazdı. O bakımdan, ben sağlığın Türkiye'de eğitim, güvenlik gibi, düşünülmesi gereken en son özelleştirme konusu olması gerektiğine inanıyorum.

Bugün Türkiye'nin özel ve kamu sektörlerindeki en önemli sorun, üretimde bulunanların yönetimle hiç ilişkilerinin bulunmamalarıdır. Türkiye'de bir güven ortamı, ademi merkezi bir tarz oluşturulmadıkça; taraflar örgütlenme anlayışının haklılığına, meşruluğuna inanmadıkça, üretimle yönetimi bir bütün olarak görmedikçe; Türkiye'nin üretiminde barışıklığın, bir demokratik sürecin, bir diyalog ortamının yaratılamayacağına inanıyorum.

Özelleştirmenin tarafları olan, bir takımın tarafları gibi. Bu kadar kara-beyazın Türkiye gerçeğini yansıtmadığını düşünüyorum. Sosyalist kültürden gelen birisi olarak, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine açık olmasını savunuyorum. Özelleştirmenin, Türkiye'nin temel dinamikleri üzerinde oluşmasıyla, mutabakatın sağlandığı noktadan başlayarak, toplumu gereklerine inandırarak yürümesiyle başarılı ve verimli olacağına inanıyorum.

Türkiye'nin tek çıkar yolu bir "vergi devleti" olmasıdır. Türkiye'nin kaynaklarının doğru kullanımının oradan geçtiğine inanıyorum. Türkiye vergi devleti değildir. Devlet bütün kaynaklarını satsa da, devamlı bir gelir elde etmedikçe çağdaş, demokratik bir devlet olamayacaktır, özelleşemeyecektir.

Başkan :

1940'lardan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün Dünya'da, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunda kömür, demirçelik ve benzeri sektörlerde bir devletleştirme dönemi yaşandı. Mesela özel sektörün başından beri çok güçlü olduğu ABD gibi bir ülkede bile 1930'larda devlet müdahalesi genişledi; devlet birçok alana doğrudan mülkiyet biçiminde olmasa da müdahale etti.

1970'lerin sonunda Dünya ekonomisi farklı bir yere geldi. 1980'lerde özelleştirme yaygın bir hadise olarak yaşanıyor. Gerek gelişmiş ülkelerde gerekse az gelişmiş ülkelerde bu kadar yaygın olmasının temelinde nesnel bir süreç olması lazım. Neden 1950'lerde devletleştirme yaygın iken şimdi tersi yaygınlaşıyor? Bu soruya belki bambaşka bir açıdan, bu kadar somut olmayan, ampirik olamayan ve çok hipotetik olan bir açıdan da yaklaşabiliriz. Mesela desek ki, Türkiye gibi bir ülkeyi 1990'larda sıfırdan kuruyor olsaydınız, nasıl bir özel sektör/devlet sektörü dengesi düşünürdünüz? Türkiye'yi 1994 senesi için tahayyül ediyor olsaydınız, Halkbank'ı, Ziraat Bankası'nı bu kadar geniş devlet bankaları olarak düşünür müydünüz? Veya Sümerbank diye bir büyük holding düşünüp bunun ayakkabı, vesaire yapmasını ister miydiniz?

Böyle bir hayal kurduğumuz zaman elimizde bazı ölçütler veya ilkelerin olması lazım. Benim kanaatimce, toplumsal bir proje tahayyül ederken 3 tane kıstas olabilir. Bunlardan bir tanesi özgürlüktür. Bir toplumsal proje ne kadar özgürlük getiriyorsa o kadar iyidir. İkinci kıstasım, eşitliktir. Eşitlik derken kastım hakkaniyet ve adalettir, sosyal adalettir; herkesin tornadan çıkmış gibi eşit olması değildir; mümkün mertebe aşırı eşitsizliklerin olmaması ve özellikle fırsat eşitliğinin olmasıdır. Üçüncü bir kıstasım da etkinliktir; bir toplumun kaynaklarını kullanırken etkin olmasıdır. Kaynakları nelerdir? Beşeri sermayedir, insan gücüdür; sahip olduğu doğal kaynaklardır; sahip olduğu sermaye malıdır, fabrikalar, binalar, teçhizattır. Bunları çok etkin kullanırsa hızla büyür, gelişir, çok ihracat yapar, çok üretir, çok tüketir.

Türkiye'de özelleştirme tartışmasında ön plana geçmesi gereken ilkeler yeterince tartışılmıyor. "Türkiye özelleştirsin mi, devletleştirsin mi?" sorusuna cevap ararken şöyle düşünelim: Daha fazla devletleştirme yapabiliriz; çünkü çok özel sektörümüz var devletleştirebiliriz. Epey de özelleştirme yapabiliriz; çünkü geniş bir de devlet sektörümüz var. Gene bir de üçüncü şık kalıyor; statükoyu muhafaza edebiliriz. Bu seçeneklerden hangisini istiyorsak bunun hakikaten en iyi şık olduğunu da kanıtlamak zorundayız. Ve benim yaklaşımıma göre, kıstasların bizim önemsediğimiz en az ikisinden geçer not alabilmelidir.

Kamu sektörünün bugünkü işleyişinin verimliliğe önemli ölçüde aykırı olduğu kanısındayım. Bugünkü koşulları alt alta koyduğumuz zaman KİT'lerin verimli olması aslında mümkün değildir. Yöneticilerini siyasi kıstaslara göre atıyorsunuz; çoğunun kuruluş yeri, fiyat-istihdam politikaları tamamen siyasi kıstaslara göre. Bundan sonra bu varlıktan uçmasını beklemek zaten hayal olur.

Sayın Hacıoğlu'nun başkanlığını yıllarca yapmış olduğu İstanbul Sanayi Odası her sonbaharda 500 büyük sanayi firmasının kârlılık istatistiklerini yayınlıyor; bunlardan 90 kadarı kamu firması. Kârlılığı, satışa oranla kârlılık diye ifade ediyoruz. Bankacılık hariç, sadece kamu sanayi firmalarının 1980'den 1990 yılına kadar, her yıl kâr ettiklerini görüyoruz. 1985 yılına kadar yüzde 4-5 civarında, 1985 yılında rekor derecede yüzde 11'e yakın bir kâr elde etmişler. Ondan sonra düşmeye başlamış, 8, 7, 6, 4, sonra 1. 1991 yılına geldiğiniz zaman yüzde 10 zarar... 1993'te de, 1994'te de zarar olacağından hiç kuşkum yok.

KİT'ler Türkiye'de uygulanan genel iktisat politikasından ayrı, tek başına bir yerde varlıklarını sürdürmüyorlar ki. Onlar da Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarının, ilaveten Dünya'da cereyan eden birtakım ekonomik gelişmelerin etkilerini yaşıyorlar. 1980'lerde Türkiye'de ücretler uzun süre bastırılırken KİT'lerin de ücret maliyeti sorunu hafifledi ve bunlar kâra geçtiler. Ücretler ne zaman ki biraz serbestleşmeye başladı, ücret maliyetleri yukarıya doğru çıktı, kârlar aşağıya doğru indi. Problem bir şekilde mahiyet değiştirdi, KİT'ler bu sefer zararda gözükmeye başladı. İşçiler zararda iken bizi o kadar rahatsız etmiyordu. KİT'ler zararda olunca bizi daha çok rahatsız etmeye başladı.

Ücretler + faiz + rant + kâr; bunların tamamı katma değeri oluşturuyor. Katma değere 100 dersek, mesela bunun 1985 yılında % 41'i maaş ve ücrete gidiyormuş, 1987'de % 40'ı, 1988'de % 35'i, 1989'da % 56'sı, 1990'da % 76'sı, 1991'de % 130'u, 1992'de % 117.5'i... Yani yarattığı katma değerden fazlasını ücret olarak ödemeye başlamışız. Sanayi KİT'lerimiz yarattığı katma değerden fazla ücret ödeme noktasına geliyorsa, zarardan başka bir şeyle karşılaşma imkanı yok.

Neden böyle oluyor? 1-Aşırı istihdam. 2-Sendikal mücadele güç kazanınca tabii ki ücretler yukarı çıkıyor. Peki, aşırı istihdam KİT'lerin kabahati mi sadece? Hayır, yıllık % 2.2 nüfus artışı olan hiçbir ülkede aşırı istihdam olmaması mümkün değil. Bugün Avrupa'nın bütün ülkelerinde % 10 civarında bir işsizlik var; oysa hiçbirinin nüfusu bizim 1/10'umuz oranında bile artmıyor. Bu kadar hızlı bir nüfus artışına istihdam yaratmamız olanaksız. Problem, daha temeldeki başka bir problemimizin yansıması olarak KİT'lerde su üstüne çıkıyor.

KİT'lerimizin ikinci zarar kaynağı, KİT'lere üvey evlat muamelesi yapılmasıyla ilgili. Son 10 yılda, KİT'lere kaynak ayrılmasından devamlı kaçınan bir politika izlenmiş. KİT'lere yatırım yapılmadığı için teknolojileri geri kalmış; teknoloji geri kaldıkça verimlilik düşmüş, zarar olasılığı artmış. Bütün KİT'lerimizi kastederek söylüyorum, bunlara yapılan sabit sermaye yatırımları 1986'da % 9, 1987'de % 11, 1988'de % 16, 1989'da % 17, 1990'da % 6 düşmüş. Her sene üst üste düşe düşe, 1990 yılında bunlara yaptığımız yatırım 1985'te yaptığımız yatırımdan % 47 daha az.

Yatırım yapılamayıp kendini geliştiremediği, devamlı aşırı istihdam baskısı çektiği, hükümetler devamlı fiyat politikasıyla oynadığı için, bunlar devamlı borç almaya mahkum oluyorlar. 1984 yılında katma değerlerinin % 20'si faize gidiyormuş; 1985'de % 15'i, 1986'da % 29'u gitmiş. 1992'ye geldiğimiz zaman % 64'e çıkmış. Faizle ücreti üst üste koyduğunuzç zaman, 117 + 64 = 180'i buluyorsunuz; yarattığı katma değer 100, kafadan çıkan ücret vesair 180. Bu tablo "ört ki ölem" diyor aslında...

Bu tabloyla ilgili olarak kısa vadede özelleştirmenin bir çare teşkil edeceğine inanmıyorum. Çünkü özelleştirmenin hukuki bir altyapısının, ciddi yöntemlerinin, ciddi tercihlerinin, ilkelerinin olması gerekirdi. Bugüne kadar yapılan özelleştirmeler temel hukuki kurallara uymadan yapıldı. Özelleştirme, kendiliğinden sonuca götüren otomatik bir formül değil. Hele bizim alıştığımız alaturka yöntemlerle uygulandığı takdirde, bazan yarattığı maliyet getirdiği çözümden daha büyük olabiliyor.

KİT'lerin bir kısmının özelleştirilmesi lazım. Özelleştiremeyeceklerimizi de "etkinlik" anlayışıyla bir raya sokmamız lazım. Özelleştirme yapıyorsak, oradaki insanları sokağa bırakmadan, bir şekilde onları erken emeklilikle, büyük bir işsizlik sigortasıyla veya yeniden eğitimle kucaklayan, dayanışmacı bir anlayışla konuyu ele almamız lazım. 1994 senesinde artık insanlara "Sen git; kendi keyfine göre bir iş bulursun inşallah." demek mümkün değil, çağdaş da değil. Dolayısıyla özelleştirme yapacağımız her yerde sosyal maliyeti ciddiye almak zorundayız.

Sorunlarımızın önemli bir kısmının KİT'lerden kaynaklandığı doğru. Yalnız daha büyük bir kısmı bütçeden kaynaklanıyor. Bütçedeki açığımızın esas kaynağı ise KİT'ler değil. Kamu kesiminin borçlanma gereği dediğimiz, devletin açığının gayri safi milli hasılamıza oranı, şu anda yüzde 16 civarında. Bu oran 1991 yılında % 12-13 civarında idi. KİT'lerin payı % 4.4, merkezi devletin, yani esas bütçemizin payı % 7.4, bütçe dışı fonların payı % 1.8. Yani 1.8 ile 7.4'ü toplarsanız 9'u geçiyorsunuz; onun yarısı kadarı KİT'lerden geliyor. Yani, bizim devlet sektörümüzün açığının 1991'de 1/3'i KİT'ten, 2/3'si başka yerlerden geliyor. Esas problemimiz bugün, KİT'ler-

den önce merkezi devlet bütçesiyle ilgili. Yorgan yatağı tam örtmüyor. O halde ya ayakla ya da yorganla ilgili bir önlem alacağız: Ya harcamalarımızı kısacağız ya da vergilerimizi artıracağız.

Birkaçyüz bin kişiyi işten çıkarınca bütün bu işler yoluna girecek gibi bir izlenim doğması yanlış olmuyor mu? Dolayısıyla özelleştirmeye ben şahsen, "Pekala olabilir." diye bakıyorum; ama yeter ki ekonomik ilkelere uygun, ikna edici olsun. Yoksa yanıltıcı olur ve üstelik çok yanlış ve sakıncalı sonuçlar getirebilir. Türkiye'nin ekonomik politikasının içinde özelleştirmenin mutlaka yeri vardır, ama o kadar da abartılacak bir şey değildir.

Bölgelerarası eşitsizlik bakımından kılına dokunamayacağımız KİT'ler var. Öte yandan, TURBAN'ın, Sümerbank'ın bazı tesislerinin yaptığı işleri, 2000'li yıllara giderken devletin yapması için gerçekten hiçbir neden de yok. Bunları zaman içinde bazı kıstaslara göre devredebiliriz.

TARTIŞMA :

İlyas Bey :

Dünya'da anormal bir teknoloji gelişimi var. Japonya'nın 1992 yılındaki ticaret fazlası, 116 milyar Dolar'ı sanayisine ait olmak üzere 160 küsur milyar Dolar. Japonya bunun büyük bir bölümünü de teknolojik gelişmeler için ayırdı. Biz sanayici olarak, özelleştirme olsa da bu Dünya'da nasıl yer alacağız?

Bugün Türkiye'de sözü çok az edilen KİT'ler var: Bankalar. Bankaların 1992 yılı kârları % 125 oranında artmıştır. Bankaların özelleştirilmesi pek telaffuz edilmiyor.

Bence işin özü, özelleştirme ile demokrasi bağı... Örneğin sendikal haklar ne olacak? Şu anda biz Sendikası olarak bir tek üye kazanamıyoruz ve sürekli üye kaybediyoruz. İşverene diyoruz ki: "Bizden zarar gelmez; merak etmeyin, gelin anlaşalım." Ama işverenler çok katı bir biçimde işçinin hak aramasına karşı çıkıyorlar.

Gerçekten şu anda Türkiye'nin ulusal gelirinin 1993 itibarıyla % 63'ü iç ve dış borç. Türkiye'nin bütün ulusal gelirini verseniz dahi, borcunu ödeyemeyeceği noktaya doğru hızla yaklaşıyoruz. Ağustos 1993 itibarıyla yapılan özelleştirmeden sağlanan gelir 11.5 trilyon; 5.5 veya 6 trilyon da gideri var. Bu kadar gürültü çıkartılan özelleştirmenin net geliri 6-6.5 trilyon... Ben özelleştirmenin büyük kurtuluş olmadığına inanıyorum.

Memduh Hacıoğlu:

Özelleştirmeden öyle trilyonlar falan gelmez. 1992 yılında saydığımız KİT'lere bütçeden 70 trilyon para verilmiştir; bir kısım rakamlar da gizlenmektedir. Özelleştirme, aşağı yukarı 100 trilyonluk bir kaynağın devlet tarafından KİT'lerde harcanmaması anlamına geliyor. Bugün bedavaya verseniz ve birileri gelip de bunu işletse, devletin 1 yılda elde edeceği tasarruf 100 trilyon liradır. KİT'lerin bugüne geliş nedenleri için söylenenlere katılıyorum. Ama, buna devam edersek, biz vatandaş olarak bunları senede 100 trilyon lira finanse edeceğiz.

Bugün Türkiye teknolojik gelişmede geri kalmıştır. 1988 yılından beri bu rant ekonomisi Türkiye'de kullanılmaktadır. Hesapladım, 1988'den bugüne kadar sadece kamu teşekkülleri değil, özel sektör yatırımlarında da önemli bir düşüş vardır. Çünkü sanayide yatırımın getirisi düşmüştür. Devletin, "hazine bonoları"nın çok yüksek reel faiz vermesi neticesinde müteşebbislerin sınai yatırım yerine, daha ziyade rant kesimine kaydıkları görülmektedir. O yönden de Türkiye sanayileşmesini tamamlayamamıştır, teknolojisini yenileyememiştir ve 2000'li yıllara girerken çok acil bir şekilde ihtiyacı vardır; çünkü kendi kaynakları yeterli değildir.

Özelleştirilecek ilk unsurlardan birisi bankalar olmalıdır. Devletin bünyesinde bir tek banka kalabilir. Ziraat Bankası'nın özellikle zirai kesimin finansmanı konusundaki işlemleri nedeniyle kalmasında büyük yarar vardır. Diğer bütün devlet bankaları derhal özelleştirilirlerse, kirlenmiş siyasetin cazibe merkezi olmaktan çıkarlar. Nitekim yapılan referandumda, İtalyan halkı % 90'ın üzerinde devlet bankaları özelleştirilsin dedi.

Özelleştirme demokrasi ilişkisine gelince... Bu üçgene ben de çok candan katılıyorum: yani özgürlük vardır, eşitlik vardır ve zenginlik vardır. Türkiye'yi kalkınmış bir toplum haline getirmenin ana yolu budur. Özelleştirmeyi ben bütün kamu kesiminin revizyonu olarak görüyorum; sadece KİT'lerin satılması, tasfiyesi olarak değil. Özgürlüğün askıya alındığı dönemlerde ekonomik kriz vardır ve bu krizde de büyük çapta kamunun etkinliği vardır. Bu krizlerin yaşanmaması için kamuda revizyona ihtiyaç vardır.

Hüsnü Okçuoğlu:

Bizdeki KİT'lerin satış amaçlarıyla özelleştirme arasında çok az bağ var. Bir hasta olarak KİT'leri iyileştirmek... KİT'lerin bu noktaya gelmesinin nedenlerini incelemeyi eğer bir iyileştirme olarak düşünüyorsak, iyi olmayanı da tasfiye ediyorsak, bunları konuşmanın yararı var. İyisini, kötüsünü; zarar edenini, kâr edenini, hepsini satıyorsak, bunları söylemenin de fazla bir yararı yok. Özelleştirmenin yapılma gerekçesinde mutabakata ihtiyaç var.

Türkiye'de sadece KİT'ler hasta olmamış; devlette de bir hastalık var. Yani devlet gündemde, devleti tartışıyoruz; devletin demokratikleşmesi, yeniden yapılanması, devletin küçültülmesi... Onu da geçiyoruz, Dünya'yı tartışıyoruz. Dünya globalleşiyor, büyüyor, teknolojisini düzenliyor; dış ticaret fazlasını teknolojiye aktarıyor... Dikkat ediyorsanız Dünya da çok ciddi sorunlarla karşı karşıya ve bu sorunların büyük kısmı bizde de var. Enteresan kronik bir tablo ile karşı karşıyayız.

Türkiye'de örgütlenme sorunu vardır. Demokrasiye katılması gereken, devlete destek vermesi gereken örgütlü dinamikler Türkiye'de yok. Eğer gerçekten sivillerin, meslek örgütlerinin, sanayicinin, toplumsal grupların dinamiklerinin Türkiye'nin üretimine katılmasını istiyorsak, onların canı gönülden örgütlenmesini istememiz; o örgütlü gücün temsilcilerinin de yönetimde, kararlarda söz sahibi olmaları lazım. Bu ne devlette ne de KİT'lerde var. Eğer iyileştirmemiz gerekiyorsa: Üretim aşamalarında, yönetim ve nihayet tüketime kadar her aşamada, o birimde çalışanların yönetime gelmesi; merkezi anlayışın ademi merkezi tarza dönüşmesi lazım. Ne olur yani bir kurumda da özerkleştirme gibi bir prosedür gelse? Niye bundan bu kadar kaçınıyoruz? Yönetici olarak mutlaka çalışanların içinden, üretimi iyi bilen, yorumlayabilen arkadaşlara ihtiyaç vardır.

Çok problemli olan, yanlış yer seçimi yapılmış olan, kaynak rezervleri oralarda olmayan, yeni teknolojilerin getirilmesi söz konusu olmayan KİT'ler tasfiye edilmelidir.

Çok önemli bir potansiyel kaynak olarak ben iştirakleri görüyorum Türkiye'de. "İştirak" devletin özel sektörü, özel teşebbüs ruhunu geliştirmek için bir dönem uyguladığı yöntemdir. Devletin % 15'den % 50'ye kadar iştirakleri vardır. Devlet iştiraklerinin satılması ile elde edilecek kaynağın da kamu kuruluşlarının finansmanında, teknolojisinde, yenileşmesinde çok büyük bir rakam olacağına inanıyorum.

Özetle siyasi otoritenin yönetimden, fiyat belirlenmesine kadar etkisinin azaltıldığı, bağımsız, özerk, ama kesinlikle üretimi içine alan, bir sektörel holding tarzındaki bir anlayışın KİT'lerin geleceğini belirlemede önemli bir etken, sağlıklı bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Diyalog kurmadaki faydayı görmenin, özelleşmede ve giderek de devletin ademi merkeziyetçi bir kültüre alışmasında yararlı olduğunu görüyorum.

Orhan Arıoğlu :

Burada, "özelleştirmeye taraftar olan" bir görüşle, taraftar değilim ama koşulları elverdiği şekilde özelleştirilsin" şeklinde bir görüş ve "sağlık sektöründe aman özelleştirme olmasın şeklinde" bir diğer görüş ortaya çıktı.

Ben kamu sağlık sektöründe çalışan bir kişi olarak, kamu sağlık sektörünün özel sağlık sektörüyle rekabet edemez hale geldiğini görüyorum. Siz isterseniz bizi de KİT gibi kabul edin. 1980'li yılların anlayışı içinde sağlık bize, gerçekten serbest piyasa ekonomisine göre tüketicinin istediği koşullarda satın aldığı bir hizmet gibi prezente edilmeye çalışıldı. Biz de kendimizi buna alıştırmaya çalışıyoruz doğrusu ama, bu arada da kamu sağlık sektörünü giderek kaybediyoruz.

Kamu sağlık sektörü Türkiye'nin sağlığından bugüne kadar sorumlu olan, sağlık eğitimini veren, özel sektörü besleyen ana sektördür. Bu sektörü özelleştirelim ya da devlet desteklesin tarzında bir kararsızlık devam ettiği müddetçe biz giderek bunu yitiriyoruz. Ama siz derseniz ki: "Biz yukarıdaki karmaşayı çözünceye kadar siz dayanın!", bize nasıl dayanacağımızı da ekonomistler olarak öğretmeniz lazım.

Memduh Hacıoğlu:

Bir işletmede verimlilik olması için tabii pazar ekonomisinin olması lazım. Ama serbest pazar ekonomisinde de herşeyin satılık olmaması gerek. Bunların başında bence eğitim ve sağlık hizmetleri gelmektedir. Bunlar bir ülkede satılık değildir.

Sağlık hizmetlerinde özel sektöre teşvikler verdikçe büyük hastaneler kuracaklardır, büyük yatırımlar yapacaklardır. Ekonomik yönden verimli çalıştırılması için temel olarak bunların kâr etmeleri lazım. Sonuçta bu amaç güdüleceği için bunlar birer ekonomik müessese olacaklardır; toplumun sosyal bir hizmetini yapacak müessese değil. Onun için sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine karşıyım. Özel sektörün geniş bir şekilde klinikler, dispanserler açtığını biliyoruz. Oraya kadar bir şey diyemem ama, örneğin bir tıp fakültesi açmak... O tıp fakültesine bağlı hastanelerin açılması, burada sağlık personelinin yetiştirilmesi konusunda çok büyük yatırımlara ihtiyaç var.

Verimli üretim toplumu olmanın temel bir koşul olduğu inancındayım. Faizlerden, repolardan, rantlardan, bu devletin şişik harcamalarından kurtulmadıkça bu işte sağlıklı bir çözüm bulmanın imkanı yok.

Orhan Arıoğlu:

Niye kamu sağlık sektöründe iyi bir işletmeci bulunamaz? Niye kamu sağlık sektörü istediği ele-

manı istihdam edemez? Niye kamu sağlık sektörü hastaneleri kendi kaynaklarını kendi inisiyatifi doğrultusunda kullanamaz? Şimdi özel sağlık sektörünün hastaneleri var; Ankara'da milletvekillerimizin tedavi edilmesi için hastaneler yapılıyor. Kamu hastanelerine göre özel hastanelere kat be kat daha fazla para ödenmektedir. Ben kamudakilerin de geliştirilebileceği kanaatindeyim. Eğer devlet vatandaşın arkasında ise, hastanenin masraflarını öderse, hastaneler kendilerini ayakta tutabilecek hale gelebilirler ve rahatlıkla piyasada da rekabet edebilirler. Şu anda kamu sağlık sektörünün rekabet ortamından dışlandığını görüyoruz.

Memduh Hacıoğlu :

Türkiye'yi bir merkezden yönetmenin hastalıklarıdır bunlar. Merkezden birilerinin sizin için politika üretmesi yanlış bir şey. Her sektörde olduğu gibi tıp sektöründe de artık otonomi ihtiyacı vardır. Bu otonom yönetimlerin sadece özel sektörle değil, kendi aralarında da rekabet edecekleri bir ortam lazımdır. Çalışanların yönetime katılmasına mutlak surette ihtiyaç vardır.

Hüsnü Okçuoğlu :

Sağlık hizmetlerine genel bütçeden ayrılan pay malum. Bu rakam bize aslında çok kötü bir mesaj veriyor. O da yetmedi, özelleştirmeyle bir mesaj daha verildi. Her ikisini yan yana koyduğumuz zaman bir siyasi yaklaşım ortaya çıkıyor. Türkiye'nin 1923 yılındaki bütçesini buldum, çok ilginç bir şeyle karşılaştım. Kurtuluş Savaşı sonrası olmasına rağmen genel bütçeden milli eğitime ve sağlığa o dönemde, savunmadan ve diğer tüm sektörlerden daha fazla pay ayırmışız. Aradan geçen 70 yıldan sonra, bütün dünya sağlığa bütçeden ayırdığı oranı giderek artırırken Türkiye tersine bir iş yapmıştır ve halen de yapmaya devam etmektedir. Biz KİT'leri konuşuyoruz. Bugün Türkiye'de fonlar ve genel bütçeden savunmaya ayrılan payları size söylersem dizlerinizin bağı çözülür. Yani şu anda devlet içinde öyle KİT gibi görünmeyen KİT olayları var ki onları konuştuğumuz zaman devletin bir boyutunu daha burada konuşmuş olacağız.

Türkiye'de sağlık harcamalarının % 55'i özele gitmektedir. Oysa ki özel sektördeki yatak sayısı % 5'tir. Harcanan % 55 nereye gidiyor? İlaca, sarf malzemesine, ilk teşhise, laboratuvara gidiyor. Bütçeden ayrılan pay ortada; bugünkü yatak sayısı belli, hizmet oranı belli... Bu ne demek? Devlet burada bir politikasızlık içinde! Bu politikasızlık devleti, çalışanı, bilim adamını, hademesinden tutun da hastaya kadar sağlıkla ilgili herkesi tahrip ediyor. O zaman kararlı olmak ve bu ikircikliği ortadan kaldırmak gerekir diyorum. Aslında devlet siyasi tercihini yapmıştır: Bir savunma sanayi kadar sağlığı önüne koymamıştır.

Gülçin Sayda (İstanbul Üni. Diş Hek. Fak. Öğr. Üyesi):

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1960'lara kadar sağlık konusunda bir politikası olduğunu ve buna bağlı tercihlerini net yaptığını görüyoruz. Örneğin sağlık ocaklarından önce, ülkenin özelliklerinin incelenip özel koruyucu hekimliği ön plana alan hükümet tabipliklerinin çıktığını görüyoruz. Yine bir dönem geliyor: Sıtma ve trahomla savaş için özel çabaların harcandığını görüyoruz ve nihayet son ürün olarak, 1961'de "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası"nı görüyoruz.

1962-63'ten (hatta 1965 diyelim) şu geldiğimiz yıllara kadar, bakıyoruz tamamen sistemsizliğin sistemi hakim. Bu da çok büyük ölçüde sağlık konusunda bir konsept kargaşası yatıyor. Biz, sağlık dediğimiz zaman genellikle sadece sağlık hizmetlerini kastediyoruz. Oysa sağlık, çok sektörlü, toplumsal dinamiklerin göz önüne alınması gereken bir olgu. Sağlık hizmetleri bu olgunun sadece bir bölümü. "Sağlık hizmetleri, yaşam biçimi ve çevre sağlığı": Bu üç bileşen bugün gelişen Dünya'da birlikte düşünülüyor. Bu sektörün bileşenlerinin doğru dürüst yerleşebilmesi için sağlık ekonomisi, sigorta sistemleri gibi destek bazı sektörler var. Sanayii'de, devlet ve sağlığı destekleyici sektörün içine giriyor. Devlet nereye kadar girecek? Sağlığın nesi özelleştirilmeli? Sağlık; ekonomisi, mimarisi, hukuku, iktisadıyla desteklendiğinde; sanayinin de desteklediği bir çevre sağlığı geliştiğinde; insanların eğitimi arttığında; sanayisiyle, devletiyle birlikte düşünüldüğünde belki de özelleşmesine zaten gerek kalmayacak.

Türkiye, nüfusunun % 35'i 15 yaşın altında olan bir ülke. Okullaşma oranı çok yüksek. Çocukları ağız ve diş sağlığı açısından orada yakalayalım diyoruz. Yaşama biçimini onlara bu yolla verirsek, biz tedavi edici hizmetlerin şu anki boyutunu o kadar azaltacağız ki... O zaman belki de böyle bir şeyi telaffuz etmeyeceğiz.

Hüsnü Okçuoğlu :

Bana göre 1961 tarihli "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası" çok büyük iyileştirmeler getirmiştir. 30 yıllık geçmişi içinde, ne hikmetse atılamayan ciddi adımlar eğer atılmış olsaydı, bugün konuşmalarımız belki de farklı olacaktı. Ama bunun uygulanmaması da bir politikadır. Eğer uygulansaydı, bugün belki sağlıkta devletin olması gerektiği konusunu çok daha değişik boyutlarıyla konuşabilirdik.

Dr. Atıf Uğurlu (Kastamonu-Çankırı Tabip Odası Başkanı) :

Sağlıkta özelleştirme deyince, sağlığın bütünü sanki tedavi edici hizmetler veyahut hastanelermiş gibi algılanıyor. Aslında sağlık, yalnız tedavi hizmetlerini değil, ondan çok daha önce gelmesi gereken hizmetleri de içeriyor. Ama Türkiye'de hastaneler öne çıktığı için, tabii bunlar daha çok konuşuluyor.

Anayasa'da öngörülen, "Devlet toplumun bireylerin sağlığını korumakla yükümlüdür." ilkesine yürekten katılıyorum. Cumhuriyet döneminde devlet sağlıkta, eğitimde, sanayide öncülük etmiş; ama bugün bazı şeyleri yapamaz hale gelmiştir. Bu anlamda, devlet hastanelerini bugün Türkiye'nin en büyük KİT'lerinden birisi olarak görmekteyim. Hastane işletmeciliği bir anlamda bir ekonomik işletmedir ve kâr-zarar hesabını yapmak zorundasınız. Kaldı ki, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını hariç tutarsanız, bugüne kadar devlet hastanelerinde iyi bir sağlık hizmeti üretilmediğini; yine devlet hastanelerinin KİT'ler gibi siyasal etkinlik alanına girdiğini söyleyebiliriz. Özellikle devlet hastanelerinin politik etkiden kurtarılması lazımdır. Bu, devlet hastanelerinin tümü özelleştirilmelidir demek değildir. Eğitim hastaneleri, üniversite hastaneleri, şüphesiz bunların dışında tutulmalıdır. Onların dışındaki devlet hastanelerinin özerkleşmesi de değil, özelleştirilmesi sanıyorum bugün yürütülen tedavi edici sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltecektir. Yine devletin devlet hastanelerine ayırdığı pay, koruyucu sağlık hizmetlerine, çevre sağlığı hizmetlerine, vesaireye ayrılacak; bu nedenle belki toplumdaki tedavi edici hizmetlere olan ihtiyaç da giderek azalacaktır. O zaman kaynakların verimli kullanılması söz konusu olacaktır.

Bir BAĞ-KUR'lu, istediği zaman iyi bir profesöre giderek, ücreti BAĞ-KUR tarafından ödenmek üzere en iyi hizmeti alma imkanına neden sahip olmasın? Ama yoksul insanların, seçim şansı olmayan insanların o kötü sağlık hizmetlerini devlet hastanelerinden başka bir yerde alma olanağı yoktur. Onun için bugüne kadar hizmet hep sübvanse edilmiş. Hizmet sübvanse edilince, aslında o sübvanse edilen hizmetten olanağı olan insanlar da yararlanmış ve bedava kullanmış o hizmeti. Ama cebinde parası olduğu için beğenmediği zaman da gitmiş en iyi hizmeti istediği yerden almış. İmkanı olmayan ise o kötü hizmetten başka seçenek bulamamış.

Onun için bugün özellikle tedavi edici sağlık hizmetlerinde, hizmetin değil bireyin sübvanse edilmesi; o hizmetin hem de Dünya rayiçleri üzerinden paralı yapılması; ödeme gücü olanın o hizmeti parasını ödeyerek satın alması, ödeme gücü olmayanın sübvanse edilmesi bana göre hem sosyal adalete, hem Anayasa'nın özüne uygundur. Kaldı ki bugün SSK hizmetleri de bir anlamda özel sağlık hizmetidir. SSK hastaneleri, hastanenin başhekimi adına ruhsatlı. Devlet hastaneleri için böyle birşey söz konusu değil. SSK hastaneleri ilk yıllarda fevkalade güzel hizmet ürettiler. Ama, yıllar içinde bu hizmet de devlet hastanelerine eşitlendi ve hizmetin kalitesi düştü.

Kaldı ki bugün devlet hekime hakettiği ücreti tam vermiyor. Ama hekimlerin bir kısmına muayenehane açma hakkı vererek bir çifte standartla belki de "Benden para isteme de sen muayenehanede ne yaparsan yap." demeye getiriyor. Özellikle uzman hekimlerin muayenehanelerinde büyük ölçüde bir illegal çalışma ortamının doğmasını sağlıyor devlet... Hizmeti değil bireyi sübvanse eden ve ödeme gücü olmayanın sigortasını devletin ödediği bir sigorta sistemiyle; sigorta tarafından finanse edilen ama paralı yapılan bir sağlık hizmetiyle hekimlerin hem kalitesi yükselecektir, hem de hekimler emeklerinin karşılığını daha kolay alabilecektir. Öyle inanıyorum ki bu yolla sosyal adalet daha kolay uygulanabilir hale gelecektir. Onun için ekonomik işletme olan bir hastanenin niçin özelleşmemesi gerektiğini şahsen anlamakta güçlük çekiyorum.

Bir dinleyici :

Kamu ve özel 500 adet büyük sanayii kuruluşunda toplam kâr 12 trilyon liradır. Bunun, repo gibi rantlardan oluşan 8 trilyonu üretimin yahut ticari gelirin % 30'una tekabül etmektedir. Bu rakamlar doğru ise o zaman biz batmışız; hiç konuşmaya gerek yok. Türkiye'nin sınai üretiminin ticari kârı 40 trilyon liradır. Bu rakama karşılık 400 trilyon lira telaffuz dahi edilemez. Türkiye'nin sınai geliri 40 trilyon lira. Ama politikacılar diyor ki: "ihracatımız 15 milyar dolara yaklaşmıştır, % 60'ı sınai üründür." Hiç mi kâr etmiyor bizim sanayiciler? Ben özel sektörde mühendisim. Türkiye'nin sınai üretimindeki net geliri 40 trilyon lira yani 2.5 milyar dolar ise bu gülünç bir rakamdır.

Özelleştirmenin sanki "başka alternatifi yok!" Özelleştirme dışında çok değişik yöntemler, hatta modeller uygulanabilir. Ben bizim sermayecinin sırtını devlete dayadığını iddia ediyorum. Benim bulunduğum yerde eğer bir işçi sendikaya yazılırsa işten atılır: Türkiye'nin bugünkü reel gerçeği budur. Buna çözüm bulmadan, "Özelleştirelim, birkaç yüz bin kişiyi işten atalım, birşey olmaz." lafları bazı şeylerin gizlenmesine yarayan, Batı'nın empoze ettiği laflar. Onların önerisiyle Tanzimat Fermanı'nı ilan ettik; bizi sömürdüler. Sonunda battık, koca bir imparatorluk gitti. Türkiye Cumhuriyeti doğdu, ondan

sonra Sevr'i de uygulayamadılar. Bu kez borç batağına düşürdüler. 70 sene sonra şimdi avanta ekonomisi doğdu. Şu anda köşe dönmeciliğin sınırına gelmiş bulunuyoruz. 70 yıllık Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün birikimlerini avanta gruplarına peşkeştir bunun amacı, başka bir şey değil. Ekonomiye de bir katkı sağlamaz.

Bir başka dinleyici :

Bana göre Türkiye'de özel sağlık hizmeti olacak; ama şu andaki gibi part-time çalışan muayenehaneler, devletten milyarlarca lira teşvik alarak kurulan özel hastaneler değil. Özel sektör Türkiye'de özel hastaneler, teşhis ve tedavi poliklinikleri açabilir. Veya kişi kendine güveniyorsa devlet hastanesine güvenmeden muayenehane açabilir.

Türkiye'de devletin işlettiği kamu hastaneleri de olacak; ama bugünkü gibi merkezi yapıda değil. Kamu sağlık hizmetini değiştirmek, bugünkü hantal yapısından kurtarmak, işletmeci zihniyetini getirmek zorundayız. Aksi takdirde kamu sağlık hizmetleri, tıp fakülteleri dahil, batar. Çünkü kapıcısından öğretim üyesine kadar yaptığı işin maliyetini bilen kimse yoktur.

Acaba, Türkiye'de kamu sağlık hizmetlerinin düzenlenmesinde tek alternatif özelleştirme midir? Demokratikleşme, yerinden yönetim, desantralizasyon gibi arayışlar niçin kamu sağlık hizmetine getirilmemektedir? Niçin kamu sağlık hizmetinde işletmeci zihniyetiyle, özerk yapı teessüs edilmemektedir? Yangından mal kaçırırcasına bir politikanın eseridir, bu.

Özel çalışmaya karşı bir insan değilim. 14 yıllık özel muayenehanem var; bir özel hastanenin işletmecisiyim. Ama muayenehanesini kamuya dayamış ya da özel hastanesini teşviklere dayamış bir sağlık hizmetinin karşısındayım. İster özelleştirmenin taraftarı ister karşıtı olun, isterseniz özelleştirmeyi "yararlı mıdır, zararlı mıdır?" diye tartışın; ama en son ağzınıza alacağınız laf sağlıkta özelleştirmedir.

Mehmet Bey :

Türkiye'de genel olarak sanayinin, özellikle ilaç sanayinin oldukça gelişmiş bir tekel yapısı var. En büyük 500 firma arasında 17 tane ilaç firması var. Bunlar Türk pazarının yüzde 80'ine hakimler. Türk pazarında ise 114 firma var. Amerika'da çok daha fazla firma var ve Türk pazarı Amerika'ya göre satış açısından çok daha tekelci bir yapıda. Bu tekelci yapı kırılmadan Türkiye'de genel olarak sanayide ve özellikle ilaç sanayinde, sağlık alanında iyi hizmet verilebilir mi?

Patenti bir dayatma olarak algıladım ben. Bu kadar borçlu bir ülkede sanıyorum doğaldır. Sayın Başbakan Çiller'in Clinton'u ziyaretinde Kıbrıs'tan sonra ikinci madde idi patent konusu. Sayın Çiller de "Meclis'te" dedi.

Türkiye'ye patent, özellikle ilaçta patent, tekelci yapının çok daha güçlenmesi anlamında dayatılıyor. "Türkiye'de ilaç fiyatları ucuz" dediniz. İtalya'yı, Fransa'yı yakaladık oysa. Değerlendirmek için başka bir göstergeyi yanına koymak durumundayız. Türkiye'de gayri safi milli hasıla da çok düşük. Buna göre ilaç fiyatları çok yüksektir.

Türkiye'de devlet kurumları içerisinde bazı müdürler, genel müdürler zaman zaman Don Kişotluklar yapabiliyorlar. Örneğin bir SSK Genel Müdürü var, "Ben ucuz ilaç alacağım" dedi ve 1993 yılında SSK ucuz ilaç almakla 2.5 trilyon daha az para ödedi. Bu miktar, Sağlık Bakanlığı'nın yatırım bütçesi olan 2 trilyon 300 milyar liradan daha fazla bir para. Bu tür tedbirler devletin içinde kararlı, dirençli olunursa alınabiliyor. SSK çok küçük bir skala ile 2.5 trilyon lira tasarruf edebildi; daha geniş bir skala ile 8.5 trilyonluk bir tasarruf elde edilebileceği düşüncesindeyim. Türkiye o tasarrufu biraz ileri götürebilirse, bu rakam Türkiye'de üretilen değerin yarısına yaklaşabilecek durumda. Çünkü repodan 8 trilyon, üretimden 12 trilyon lira ile elde edilen gelir toplam 20 trilyon.

Bir diğer dinleyici :

Sağlık harcamalarına gayri safi milli hasıladan ayrılan, iyimser bir rakamla % 4 ki bunun neredeyse % 2.5-3'ü özel harcamalardan, geri kalanı kamusal harcamalardan geliyor. Yani şu anda Türkiye'de sağlık hizmetleri fiilen özel durumdadır.

Sağlık göstergeleri açısından Dünya'nın ilk 10 ülkesine baktığımızda, bu ülkelerde sağlık hizmetleri örgütlenmesinin kamusal örgütlenme olduğunu görmekteyiz. Gayri safi milli hasıladan ayırdıkları pay oranına baktığımızda, ABD birinci sıradadır; ama sağlık göstergeleri açısından ilk 3'e girememektedir. Ayrıca ABD'nin gayri safi milli hasıladan ayırdığı paya baktığımızda % 50'in üzerinde özel kaynaklardan geldiğini görürüz.

Öyle bir hava yaratılıyor ki, sanki "özel sağlık hizmeti eşittir kaliteli hizmet"... Şu anda Türkiye'de, sağlık hizmetlerindeki kaliteyi bilimsel kriterlerle ölçmüş, bilimsel verilere dayandırmış çalışmalar yoktur ama, böyle yanılgılar yaratılmaktadır.

Kamusal sağlık hizmetlerinde verimlilik... Kamusal sağlık hizmetlerine yatırılan para ile ondan elde edilen yarar arasında belki de büyük bir oransız-

lık vardır. Buna dayanarak, kâr amaçlı olduğu için özel sektörde sanki daha verimli bir yatırım yapılacağı yanılsamasına da girmemek gerekir diye düşünüyorum. Özelleştirme kabaca söylersek daha fazla kâr getirecektir. Ama sağlık hizmetleri hiçbir şekilde kâr amacı güdülebilecek hizmetlerden değildir ve sağlıklı yaşama sonuçta temel bir insan hakkıdır. Bence en azından temel sağlık hizmetleri bütün ülkelerin bütün vatandaşları açısından o devletlerin sorumluluğu altındadır.

Memduh Hacıoğlu :

Sağlık hizmetlerinde kâr gayesi güdülmesi, ekonomik, ticari bir faaliyet olması, benim sosyal anlayışıma ters düşüyor.

Sağlık hizmetinde temel unsur olan hekimi gerekli şekilde yetiştiremezseniz o hizmeti doğru dürüst alamazsınız. O hizmeti verecek kişinin yetiştirilmesinde de kâr unsurunun ortaya çıkmaması gerekir. Bu toplumun, "En iyi hekimi nasıl yetiştirebilirim?" arayışı içinde olması lazım.

Türkiye'de 1988 yılından beri uygulanan rant ekonomisi Türkiye'yi yavaş yavaş bugünlere getirdi. Borçlarımız yükseldi, hasılamız aynı düzeyde kaldı, ithalatımız arttı, rekabet gücümüzü kaybettik ve bugünlere geldik.

Bugün Türkiye'de işçi-işveren ilişkileri çok keskin bir noktada değildir. Bugün biz üreticiler olarak beraber üretim yapmaktayız, bu bir. İkincisi, benim bir sanayici olarak yaptığım üretimi satacağım müşteriye de ihtiyacım vardır: bu da çalışanımdır. Yani, istihdamı artıramadığınız takdirde ekonomiyi büyültemezsiniz. Uzun ve orta vadede insanların üretim yaptığı zaman elindeki sermaye kadar yanındaki emekle birlikte hareket etmesinin, bunu dengeli bir şekilde paylaştırmasının önemli olduğunu sanıyorum.

Kamuda bugün 100 liralık katma değer için devlet 115 lira ücret ödemektedir. Olmaz bu! Özel sektörde bugün 100 liralık katma değer için 50 lira emek ücreti ödenmektedir ve sanırım dünya ortalamasına da yaklaşmıştır.

Türkiye'de günün gündemi işçi-işveren ilişkileri değil. Ne burada işveren zemzem suyuyla yıkanmış ulvi bir müessesedir, ne de sendikal sistem Türkiye'de gereğini yapmıştır. İkisinin de sanırım sevapları ve günahları vardır. Fakat Türkiye'nin şu anda başka bir gerçeği var: Türkiye, üretken, verimli bir toplum olmaktan uzaklaşmıştır.

Tekel meselesi, özelleştirme yapsanız da yapmasanız da mevcuttur. Türkiye'nin bugün tekel yapısı hem kamuda hem de özel sektörün bazı kesimlerinde var. Sermaye birikimini çok az insanın elinde toplarsanız, tekelciliği de bir şekilde teşvik ediyorsunuzdur. Bundan kurtulmanın tek yolu insanların daha fazla tasarruf yapmalarını ve o tasarrufların da daha çok yatırımlara kaymasını teşvik etmektir. Ama siz devlet olarak toplumun bütün tasarruflarını kendi harcamalarınıza kaydırıp karşılığında yüksek bir getiri vermeye çalışırsanız bunu köreltirsiniz.

Ben ilaç sanayiinde tekelci yapı olduğu inancında değilim. Türkiye ilaç sanayiinde hem yabancı şirketler hem de Türk müteşebbisler var. 17 tane şirketin üretimin % 80'ini yapması tekelci bir yapı değildir. Belki Amerika'da bunların sayıları fazladır ama, Türkiye'nin tüketimi ve nüfusu itibarıyla sanırım bu durum tekelci olmayan bir rekabet yapısı olarak kabul edilebilir. Zaten ilaçla müdahale var ve devlet fiyatları belirliyor. İlaç fiyatlarının piyasa mekanizması tarafından belirlenmesini; devletin orada müdahale yerine önemli bir ithalat kozunu kullanarak bu işte dengeyi sağlamasını uygun buluyorum.

Ben Sayın Süleyman Demirel'in ABD seyahatinde bulunmuştum. New York'ta özel bir odada Başbakan'la birlikte 2-3 arkadaş vardık. Amerikan yetkililerinin ilk istediği şeylerden bir tanesi yine bu ilaçta patent meselesiydi. Şirketi'nin Genel Müdürü geldi dedi ki: "Biz Türkiye'de yatırım yapacağız; fakat patent olduğundan dolayı büyüyemiyoruz; siz bize bunu sağlayın." Sayın Demirel "Dünya'da nasılsa Türkiye'de de öyle olacaktır" dedi. Tabii böyle olmadı.

Hüsnü Okçuoğlu :

Gerek SSK hastanelerinde gerekse devlet hastanelerinde, tedavi edici sağlık hizmetlerinde herhangi bir zarar söz konusu değildir. Zarar, tedavi edici olmayan kalemdedir.

Özelleştirme, kâr-zararla, bütçe açığını kapatmak-kapatmamakla mı ilgilidir; yoksa bir ekonomik perspektif, bir konsept midir? Eğer öyle bir yaklaşımın genel çizgilerini ortaya koyabilseydik, sanırım bundan daha verimli bazı mesajlar da çıkarabilirdik. Kârına zararına bakmaksızın devletin bir sürü ögeden elini çekmek istemi vardır. Başka dillerle bunu söylersek, özel sektöre bir kaynak transferi sağlamak amacı da var gibi. Eğer özel sektörü öne çıkarmak istiyorsanız, bunun yararlarına inanmışsanız, toplumu da buna inandırırsanız, tabii yapılabilir. Ama bunun açık açık deklere edilmesi lazımdır.

Türkiye toplumu üretmeyen bir toplum; çok az üretiyor, çok tüketiyor. Tüketimi formüle etmeden tüketen bir toplum haline gelmişiz. Bütün bunların müsebbibi KİT'lerdir diye yola çıkarsak, en çok

özelleştirmeyi savunanlar yanılacaklar gibime geliyor.

Türkiye'de genel bir sağlık şemsiyesi, sosyal güvenlik sistemi oluşmadığı müddetçe sağlıkta özelleştirmeyi konuşmak, ayıpla iştigal etmektir. Tedavi hizmetlerinde zarar yoktur; verimlilik bazı çok karmaşıktır ve ayrıca tartışılmalıdır. Kalitede kesinlikle iddialı bir şey söyleyebilirim: Kamu hizmetleri özel sektörden daha kalitesiz değildir.

Asıl konuşulması gereken, serbest piyasa ekonomisine göre Türkiye'nin gelecekteki ekonomisinin belirlenmesi tezidir. Bu tez doğru ise, bu tezin gerekleri olan özelleştirmenin koşullarının Türkiye'de olmadığını, başa bela olabileceğini belirtiyorum.

Türkiye bütün boyutlarıyla bir devlet sorunuyla karşı karşıyadır. Yeni bir yapıyla devletin fonksiyonunu, üretim ilişkilerinde yeniden tayin etmesi gerektiğini belirtmek istiyorum. Türkiye'nin 60 milyon insanının çok üretmesi lazım. Bu üretimin çok olmasının yolu sanayileşmeden geçer. Oysa Türkiye'de bugün sanayi sorunu konuşulmuyor; hatta özelleştirmede sanayi bana göre geride kalmıştır.

Türkiye bir üretim devleti değildir, olmak iddiasında da değildir. Türkiye'de devlete bugüne kadar çalışanlar, köylüler yakın olmamıştır. Türkiye'nin bugünkü noktaya gelmesinde herkesin bir payı var ama benim kanaatim, devlete etkisi olan dinamiklerin daha çok payı olduğudur. Böyle olunca da yeni devletin yapılanmasında bu dinamiklerin geçmiş deneyimlerine bakarak yeni bir anlayış sergilemeleri, bulduklarını kamuoyuna yansıtmaları gerekir diye düşünüyorum.

Başkan :

Sağlık hizmetlerinde özelleştirme son yıllarda yaygınlaşan bir eğilim gösteriyor mu? Benim verdiğim sayılar içinde doğrusu sağlık hizmetleriyle ilgili kesin bir veri yok, ama başka bilgilerime dayanarak oldukça güvenilir bir cevap verebileceğimi zannediyorum. Sağlık hizmetleriyle ilgili bir özelleştirme trendi yaşamıyoruz, ama başka bir trendi yaşıyoruz. O da sağlık hizmetlerinde etkinliğin artırılması arayışı. Bunun temelinde de şöyle bir gelişme yatıyor: Sağlık hizmetlerinde maliyet patlaması var ve bunun altında yatan faktörlerin hepsi önümüzdeki yıllarda daha da ciddiyet kazanacak.

Bir tanesi, teknolojik ilerleme. Teknolojik ilerlemeyle birlikte olanaklarımız, dolayısıyla yapılabilecek şeyler arttıkça maliyet artıyor. İkincisi ortalama yaşam süresi uzuyor. İnsanlar yaşlandıkça daha fazla sağlık harcaması yapmanız lazım. Bütün ülkeler bu tehlikeyi gördüler ve önlem arıyorlar.

Bu tehlikeyi ilk görenlerden bir tanesi İngiltere idi. İngiltere aslında sağlığa çok az harcıyor olmasına rağmen, (Amerika'nın yarısı kadar bir pay ayırıyor milli gelirinden) sağlık göstergeleri de özellikle sosyal sınıflar arası farkların az olması açısından ABD'den daha iyi. Amerika'da 35 milyon civarında sigortasız insan var.

Maliyet patlamasına karşı ne yapabiliriz? İngiltere'de birinci aşamada Thatcher bir saldırı yaptı, dedi ki: "Herşeyi, ulusal sağlık hizmetini de özelleştirelim". İngiliz toplumunun bilincinde ulusal sağlık sistemi o kadar yerleşmiş durumda ki sadece İşçi Partisi değil Muhafazakar Parti'nin milletvekillerinin bir bölümü de karşı çıktı ve saldırı püskürtüldü.

Ama ikinci bir dalga geldi, birkaç yıl öncesinde. İngiltere'de artık birtakım problemler ortaya çıkmaya başladı. Bir tanesi, belli ameliyatlar için çok uzun sıra bekliyorsunuz. Öbür taraftan maliyet yukarı doğru kaymaya başladı. İngilizler'in buna buldukları çözüm, aslında genel sağlık sigortası kanalıyla bize de getirilmeye çalışılıyordu. Türkçe'ye iç piyasa diye çevirebileceğimiz bir şekilde "Hastaneler ayrı olsun, alıcı taraf ayrı olsun." dediler. Neden? Bizdeki gibi, bütçeyi devletten alıyor hastane; hizmeti veren de o, parayı kullanan da o; hiçbir karşı kuvvet işlemiyor. "14 tane sağlık bölgesi, bunların içinde de 200 kadar alt sağlık yöresi olsun; bunlar sağlık hizmetini satın alan taraf olsun, hastane de satan taraf olsun." diye düşündüler.

Özelleştirme çok değişik anlamlarda kullanılıyor. Bir tanesi fiyat ödemek anlamında kullanılıyor. İkincisi hastanenin mülkiyetinin de özel olması meselesi var. Üçüncüsü, piyasa mekanizmasının işleyip işlememesi var. Bizimki için düşünelim. Bugün hastanelere para devletten, hastalar da SSK, BAĞ-KUR veya Emekli Sandığı'ndan geliyor. Bunun daha kötüsü olabilirdi; Emekli Sandığı ya da BAĞ-KUR olmayabilirdi; doğrudan ödeme sistemi olabilirdi. O zaman alabilecek alırdı, alamayacak evinde kalırdı. Hastanemiz yine de verimsiz olmaktan kurtulamazdı. Bir anlamda piyasa mekanizması daha iyi çalışıyor gibi gözükürdü.

İngiltere'deki deneme bugüne kadar olumlu sonuçlar vermiş durumda. Ama hastaneler özel mülkiyete geçmedi, kamu mülkiyetinde. % 100 katıldığım bir şey varsa o da hastanelerde etkinlik ciddi bir amaç olmalı, hastanelere işletme yönetimi anlayışı gelmelidir. Tedavi edici hizmetlere daima ihtiyaç olacaktır; sağlık sektörünün önemli bir kısmı da bu olacaktır.

Türkiye'de daha biz performans göstergeleri-

mizi, yani hangi hastanemizin hangi tip ameliyatı kaça mal ettiğini bilmiyoruz, maliyet muhasebemiz yok. Dolayısıyla karşılaştırma yapma bakımından da çok yeterli bir noktada değiliz.

Piyasa mekanizmasının esprisi talep ve gelir dağılımına dayanır. Bütün gelişmekte olan ülkelerde çok bozuk bir gelir dağılımı olduğu için, çok zengin bir kitle daima vardır. Türkiye'de de milli gelirin yarısını nüfusun % 20'si alıyor. O nüfusun % 20'si gidip belli özel hastanelerde hakikaten Çapa'da bulamayacağı düzeyde bir şey bulabilirdi, bugün bulmuyorsa bile. Ama bulabildiğini görseydik biz, yine de bu sistem çok daha iyi diyemezdik. Çünkü o sistemi bütün topluma yayamazsınız. Dolayısıyla toplumun tamamı için düşündüğünüz model başka bir şeydir, küçük azınlıklar için düşünebileceğiniz veya görebileceğiniz şey ayrı bir şeydir.

Amerika'da başka bir kavram peşindeler: "Düzenlenmiş piyasa". Düzenlenmiş piyasada kendileri evvelden beri özel sektör ağırlıklı yaptıkları için finansmanı ve üretimi İngiltere'den aynen kopya etmeleri mümkün değil. Ama yine de benzer bir şey yapmaya çalışıyorlar: "Alıcıları bir şekilde grup yapabilir miyiz?" Neden? Satıcılar karşısında bir kuvvet, bir alıcı kitlesi oluştursunlar; ortak olarak pazarlık yapsınlar ki sağlık hizmetini satan karşı taraf fiyatı çok kolay yükseltmesin. Bir anlamda sendika ve işveren gibi.

Amerika'da iki kuruluş vardır; birisi yoksullar için, diğeri 65 yaşını geçmişler için. Bu kuruluşlar epey bir zaman evvel getirdiler bir fiyat listesi koydular; bütün sağlık giderlerini 470 maddede topladılar, hepsi için fiyat koydular. "Bizimle işbirliği yapmak istiyorsanız bu fiyatlara göre yapacaksınız." dediler. Bu bir yere kadar işe yaradı tabii. Bu sefer başka birtakım problemler doğurdu. Mesela ameliyatı yapıyor, maliyeti düşürmek için erken taburcu ediyor. Gelişmiş, biraz daha organize bir toplum olduğu, yasaları oturmuş olduğu, denetim sistemleri daha kuvvetli olduğu için bu defa başka önlemler getirilmeye çalışılıyor.

Özetle maliyet patlaması her yerde ciddi bir sorun. Maliyet patlamasına karşı etkinlik kaygısıyla getirilen değişiklikler, performans göstergeleri çok önemli birer sorun. Bütün sistemin içine ekonomik yaklaşımları sokuyorlar. Fiyat pazarlığında alıcıyı kuvvetlendirecek mekanizmaları araştırıyorlar. Ama sonuçta, piyasa mekanizmasını bu kadar savunan bir toplum olan Amerikalılar bile bu "düzenlenmiş piyasa" noktasına geldi. Amerika'da bugün artık bütün nüfusu kapsayacak bir sigorta tartışılıyor. Amerika, herkes için geçerli genelleşmiş, Üniversal bir sağlık sigortasına gidiyor, gerçekten. Yirmibirinci yüzyıla girerken, temel sağlığın bir hak olarak algılanmamasını düşünmek garip bir şey.

Türkiye'nin koşulları... Bir tarafta bir finansman modelimiz var: Devlet bütçesinden para gelecek. İçeride hiçbir performans göstergesi yok; çok iyi doktor da, o kadar iyi olmayan doktor da aynı parayı alacak. Hiçbir ekonomik mantık yer almıyor sistemin içinde. Tamamen gelir dağılımının bozuk olması sayesinde ayakta duran bir piyasada kiminle rekabet etmesini istiyorsunuz?

Biz bugün devlet bütçesinden özel hastaneleri desteklediğimiz zaman tırnak içinde sağlık hizmetini desteklediğimizi zannediyoruz. Halbuki gerçek anlamda sağlık hizmetini desteklemiyoruz; yüksek gelirli insanların sağlık hizmetini ucuza almasını destekliyoruz. Sonuç itibarıyla, düşük gelirli insanlara destek verilmesi gerekirken, zenginlere vermiş oluyoruz sübvansiyonu. Bu sübvansiyonları kesmek, öbür taraf için kaynağı artırmak, kaynağın etkin kullanılmasını sağlamak için gerekli mekanizmaları geliştirmek gerekir. Özerklik, yönetime katılma; bunların hepsinde küçük küçük faydalar var... Şundan da emin olmamız lazım: Dünya'nın gidişatı, sağlık hizmetinde özelleştirmeye doğru değil. "Hele hele hastaneler özel mülkiyete geçsin; bunlar piyasa mekanizmasına göre çalışsın; fiyat da ödensin." tarzındaki bir yaklaşıma doğru bir gidiş olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.